

Eer uw vader en uw moeder | 5 mei 2019

Exodus 20:12 en Ruth 1

Gemeente van Jezus Christus,

Hij kan het nog: de tuin bijhouden, zijn smetteloos witte overhemd strijken, verre reizen maken. Maar zijn levenslust bladdert langzaam af. De vrijstaande woning aan de rand van het bos in de Gelderse Achterhoek oogt als het verlaten decor van zijn leven. Aan de trapleuning hangt de stoellift voor zijn vrouw, die hem negen jaar geleden ontviel. Vanaf een grote foto blikken zijn kleinkinderen de huiskamer in. Wanneer zijn die voor het laatst langsgekomen? Op een antieke tafel staat een grote computer: zijn belangrijkste lijn met de buitenwereld. Plechtig schikt hij zijn papieren. Kijk, zijn gewenste levenseinde is tot in de puntjes voorbereid. De wilsverklaring ligt bij de huisarts en bij zijn kinderen. De niet-reanimerenpenning hangt klaar op zijn borst. Een zorgvuldige manier van praten en openhartigheid verraden zijn karakter: autonoom tot in zijn vezels. Maar nu eenzaamheid zijn leven binnensluipt en de lichamelijke aftakeling hem op de hielen zit vraagt de bijna-tachtiger zich af: heb ik het straks ook nog voor het kiezen?

Dit verhaal over een man uit de Achterhoek las ik op een website van de Vereniging voor een Vrijwillig Levenseinde (de NVVE). Deze man is niet ziek, hij heeft geen ondragelijk lijden te verduren, maar toch is hij zo onderhand klaar met leven. Zijn leven is voltooid, zoals vandaag de dag wordt gezegd. D66 en de Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levenseinde willen vanuit barmhartige overwegingen mensen met een ‘voltooid leven’ de ruimte bieden om op een waardige manier het leven te beëindigen. We hebben als Nederlandse burgers zelf het recht om te kiezen over ons leven, laat ons dan ook zelf kiezen over onze dood.

Ik wil het vanavond niet met u hebben over de laatstewilpil, of over euthanasie, of over een zelfgekozen dood, maar over wat het vandaag betekent om oud te zijn, want die vraag wordt bij mij opgeroepen als het gaat over ‘voltooid leven’. Wat betekent het om in onze tijd oud te zijn? Hoe is het om een leven te leiden dat – zoals ik pas iemand hoorde zeggen – eigenlijk alleen nog maar minder kan worden. Hoe is het om een oude van dagen te zijn?

Het eerste dat we misschien moeten zeggen, is dat een oud-zijn niet meevalt. We worden in ons werelddeel steeds ouder, maar ons oud-zijn komt vaak met een heleboel moeite. Oude mensen hebben niet zelden een waslijst aan medicijnen, aan eindeloze reeks aan medische controles en ziekenhuisbezoeken. Ouderen kampen veel met eenzaamheid en verdriet om dierbaren die ze verloren zijn op de lange weg van het leven... De wereld om je heen gaat sneller, jouw eigen wereld wordt kleiner. Oud zijn valt niet mee.

Ik denk dat de meeste mensen hun ideaalbeeld van oud-zijn ongeveer als volgt omschrijven: goede ouderdom is zelfstandig oud zijn; niet of nauwelijks hulpbehoevend. Nog volledig bij je verstand zijn en het liefst nog de mogelijkheid hebben om voor anderen iets te betekenen; al is het de buurvrouw in de Zevender. Dat is ideale ouderdom.

Maar als dat allemaal niet meer gaat. Als je minder zelfstandig wordt. Als je steeds meer hulp aan huis nodig hebt, als je merkt dat je minder scherp wordt, dan is het leven voor velen ‘voltooid’. De één zegt: ‘Het hoeft niet langer meer, want wat heeft het leven mij nog te bieden?’ Een ander zegt: ‘Ik wil een ander niet tot last zijn. Ik wil niet afhankelijk worden.’ En weer een ander zegt: ‘Er is niets meer dat mij aan het leven bindt.’

Als het leven zó moet zijn, dan hecht men er geen grote waarde meer aan. Of men dúrft het leven niet meer op waarde te schatten, omdat als je dat wel doet je anderen tot last bent, en zo vrijmoedig durf je niet te zijn. Er is dus sprake van een sterke inflatie. Zodra je gebrekkig en afhankelijk wordt, daalt de levenswaarde. Het leven is dan ‘voltooid’.

Het beeld van ouderdom dat hierachter schuilgaat, is schadelijk. Want blijkbaar ben je vanaf een zeker punt in je leven alleen nog maar een last voor anderen. Wanneer je afhankelijk wordt en niet meer zo bij je verstand bent, voel je jezelf letterlijk ‘waardeloos’.

Het vijfde gebod, dat we vanavond behandelen, spreekt zich hiertegen uit: ‘Eer uw vader en uw moeder’. Het woord dat voor eren wordt gebruikt, betekent letterlijk ‘gewicht toekennen’. Voor jonge kinderen betekent ‘gewicht toekennen’ vooral dat je je ouders gehoorzaam bent en hun adviezen serieus overweegt. Maar als je ouder wordt, en volwassen bent, kun je je ouders eren door voor ze te zorgen. Door jezelf te ontfermen over je ouders, laat je zien dat je ze op waarde schat. Dat zij voor jou gewicht hebben. Dat je ze dus eert. Omdat in de ogen van God ook het oude – en gebrekkige – leven nog waardevol is.

Dit gebod is trouwens ook een gebod voor mensen die geen ouders meer hebben. Met de Tien Geboden wordt namelijk de geloofsgemeenschap als geheel aangesproken, en niet alleen zomaar wat individuen. Je kunt dat zien aan de belofte die bij dit gebod staat. ‘Eer uw vader en uw moeder, opdat uw dagen verlengd worden in het land dat de HERE uw God u geeft.’ Deze belofte betekent niet dat je gegarandeerd oud wordt, zolang je maar netjes je ouders eert. Dan hoor je deze belofte als een belofte aan een enkele persoon. Maar de belofte is eigenlijk een belofte aan het volk als geheel. Als het volk haar ouderen ‘gewicht toekent’, dan kan het volk blijven wonen in het beloofde land, en dan zal zij niet in ballingschap gaan. Maar wanneer de ouderen worden veracht – en hun getuigenis van de grote daden van Gods bevrijding niet worden gehoord – dan dreigt aan de horizon al de ballingschap voor het volk. Dan zullen de dagen in het land niet verlengd worden.

Voor de profeet Ezechiël is het verachten van ouderen dan ook één van de redenen waarom Jeruzalem wordt gestraft (hoofdstuk 22). Zowel het gebod als de belofte zijn dus geadresseerd aan het volk als geheel. Ook voor mensen zonder vader of moeder geldt dit gebod om de ouderen van de geloofsgemeenschap te eren – ‘Eer uw vader en uw moeder!’

Het mooiste voorbeeld in de Bijbel van het eren van ouderen, is wel Ruth. Ruth is eigenlijk geen vrouw van het heilige boek, geen jood. Ze komt uit Moab, het land dat in Israël veracht werd. Het was zo gegaan: door hongersnood was Naömi met haar man en twee zoons naar Moab gevlucht. Daar werden ze toegelaten als vreemdeling en daar zal ze als vreemdeling hard hebben moeten werken met haar man om rond te komen. Het leven was zwaar, maar het ging goed. Totdat haar man overleed. Dat was de eerste tegenslag. Maar het gezin was veerkrachtig en probeerde de draad weer op te pakken. Haar zoons trouwden met de Moabitische vrouwen, Orpa en Ruth. Tien jaar lang leven zij daar, maar haar zonen krijgen geen kinderen. Dan komt opnieuw een grote tegenslag. Haar beide zonen sterven ook. Was het een ongeluk op het land? Was het een ruzie met Moabieten? Geen idee, maar Naömi is opeens een verslagen vrouw in een land ver van huis.

Dan hoort zij dat er in Israël weer brood te eten is, en ze keert terug met haar Moabitische schoondochters. Orpa en Ruth reizen achter haar aan. Maar halverwege de weg, staat Naömi stil en zij draait zich om naar haar schoondochters. ‘Ga terug’, zegt ze. En ze begint haar schoondochter te zegenen. ‘Moge de HERE jullie goedheid bewijzen. Moge de HERE jullie geven dat jullie rust vinden.’ En ze neemt afscheid.

Maar de dochters willen haar niet achterlaten, ze willen met haar mee. Ze willen voor haar zorgen. En ze beginnen daar luid te huilen. Orpa ook, dus. Naömi dringt echter aan. Kan ik

jullie soms nog een toekomst geven? Wat heb ik jullie nog te bieden? Ik ben jullie alleen maar tot last!

Naömi zou vandaag de dag een prima kandidaat zijn voor de NVVE. Ze wil haar dochters niet tot last zijn. Haar leven is wat haar betreft nu wel voltooid. Ga maar, lieve kinderen, vergooi je tijd niet aan mij. Probeer er zelf nog wat van te maken dan. Later zegt ze tegen de mensen in Bethlehem, noem mij maar Mara (bitter), noem mij niet Naömi (lieflijk), maar Mara. Er is niets meer dat haar aan het leven bindt. 'Ik ging vol weg, maar de HEERE heeft mij leeg laten terugkeren.'

Misschien valt het u ook op dat Naömi ook wel een tikkeltje vervelend is. Ze heeft echt alleen maar oog voor haar eigen leed. Ze jammert wat áf over zichzelf, en daarbij vergeet ze helemaal dat haar twee schoondochters zelf ook hun man hebben verloren. Maar ze zegt: 'Voor mij is het veel bitterder dan voor jullie.' Zélf als dat zo is, dan is dat wel heel raar om te zeggen. In vers 11 tot en met vers 13 – welbeschouwd drie verzen maar – zegt Naömi vijf keer ik en drie mij! Met alle respect, maar hier ontstaat toch een beetje het beeld van een ouwe zeur.

Oudere mensen kunnen soms helemaal verdrinken in hun klacht. En zodra je als kind het huis binnenstapt spoelt het over je heen. Als kind heb je dan een dubbele hoeveelheid geduld nodig om daar doorheen te zwemmen. Je vader of moeder eren, is dan ontzettend intensief. Je bent een paar keer per week present. Je richt je aandacht op de ander. Je zorgt. Er moet van alles geregeld worden. Het zoveelste ritje naar de apotheek, een nieuwe stoel voor de rug, afspraken met de thuiszorg, een uitje, want pa was jarig geweest. En als er dan ook nog geklaagd wordt, dan valt het echt niet mee. Naömi is ook een klagende oude van dagen.

Ruth en Orpa worden ontslagen van hun zorgplicht. Op Naomi's aandringen keert Orpa inderdaad terug. Maar Ruth? Ruth niet. Ze doet een belofte waar de tranen van in je ogen springen. Misschien kent u het Zuid-Afrikaanse lied van Stef Bos:

Want jou land is my land
Jou volk is my volk
Jou taal is my taal
Jouw God is my God
Jou droom is my droom
Jou pad is my pad
Jou toekoms my toekoms
Jou hart in my hart

Ruth ziet in Naömi geen ouwe zeur, Ruth ziet Naömi niet als een last, maar ze kent haar gewicht toe. Ze eert Naömi door te beloven voor altijd bij haar te zijn. En dat betekende in die tijd 'voor haar zorgen'. Dat is nogal wat; als weduwe in een vreemd land, zorgen voor je oude schoonmoeder! 'Want ek wil naas jou staan. Al sal dit moeilyk wees', zingt Stef Bos.

Ook voor ons als gemeente is dat een flinke uitdaging, om naast onze ouderen te staan. Helaas laten we daar soms ook wel steken vallen. Als oude mensen niet meer naar de kerk kunnen komen, gebeurt het soms helaas dat ze ook wat uit beeld raken. En zeker als het verstand wat achteruit gaat, en men begint te dementeren, is het contact soms zomaar verwaterd. Het is een niet eenvoudig om het contact dan gaande te houden. Om de oude Psalmen met ze te blijven zingen. Om het simpele gesprekje van herkenning te voeren, iedere keer hetzelfde opnieuw; ook al is men straks alweer vergeten dat je er was, toch dat: 'ek wil naas jou staan. Al sal dit moeilyk wees'. Waarom? – Omdat God zegt: eer uw vader en uw

moeder. En omdat in de gemeente van Christus je nog steeds de moeite waard bent om bezocht te worden; ook al ben je niet meer wie je was.

Je kunt je soms beschaamd voelen, als je bij een niet-gelovige meer zorg en toewijding voor een oudere ziet, die vanuit kerkelijke kring vergeten wordt... Maar ook dát is een les uit het boek Ruth. Want Ruth is een Moabitische. Ruth is een outsider die het volk van Israël laat zien hoe je je vader en je moeder eert. Dat houdt ons als 'Gods volk' een beetje bescheiden...

Maar hoe zit het dan, als je een slechte relatie hebt met je vader of moeder? Als je vader de grenzen van het vaderschap niet kende, en jou heeft pijn gedaan, of gekwetst – op wat voor manier dan ook – moet je dan ook je ouders eren? Als je vader of je moeder te licht bevonden wordt – vanwege onwaardig gedrag – hoe kun je dan als kind nog het gewicht toekennen waar dit gebod om vraagt?

Gewicht toekennen in zo'n situatie, doe je door hen aan te spreken op wie zij zouden moeten zijn, in de hoop dat in zo'n confronterend gesprek de ander zijn fouten inziet en om vergeving vraagt; en zo opnieuw geëerd kan worden; spreekwoordelijk op gewicht kan komen.

Als je dat als kind kunt doen, is dat heel barmhartig en eerbiedwaardig. Maar als je dat niet lukt, omdat de ander zijn fouten niet erkent, of omdat het 'zien van de ander' je al meteen in slavenhuis Egypte terugbrengt, – gevangen in het kwaad – dan moet je dat maar laten, en in godsnaam bidden dat God de ander doet terugkeren uit de ballingschap van het kwaad.

Lieve gemeente, in onze tijd wordt er gesproken over 'voltooid leven'. Men bedoelt dan eigenlijk dat het leven geen waarde meer heeft, dat het geen gewicht meer in de schaal legt. Je bent alleen nog maar een last voor anderen, en dus is het genoeg geweest. Het vijfde gebod gaat hier tegenin. Bij Gods volk is ook het oude leven van waarde. De enige persoon in Bijbel die toch een beetje in de buurt komt van een 'voltooid leven' is de oude Simeon in de tempel. Wij zongen zijn lied net voor de preek. God had hem beloofd dat hij de Messias zou zien, voordat hij zou sterven. En als hij dan in de tempel de baby Jezus heeft gezien, zegt hij: 'nu laat Gij Heer, uw knecht, heengaan in vrede.' Dat is eigenlijk ook een voltooid leven. Niet omdat Simeon anderen alleen maar tot last is, of omdat hij geen waarde meer hecht aan het leven. Integendeel juist. Hij heeft gezien dat God trouw is; en nu kan hij zijn eigen leven en de toekomst van het volk aan God toevertrouwen. Mijn ogen hebben uw zaligheid gezien... Dat is een heel ander soort voltooid leven. Een voltooid leven vol vertrouwen en vreugde. Dat is wel even iets anders dan die arme man uit de Achterhoek, waar ik zojuist mee begon.

Het evangelie is goed nieuws voor allen, ook voor de ouderen. In Gods nieuwe wereld is ook het oude leven waardevol. Daarom zullen wij onze vader en moeder eren. Jezus' zelf geeft hier blijk van als hij aan het kruis sterft, maar dan nóg zijn moeder eert. 'Vrouw, zie uw zoon', zegt hij tegen haar. En tegen zijn leerling zegt hij: 'zie uw moeder.' Onze Heer zorgt nog voor zijn moeder als hij sterft. Dat voorbeeld is nastrevenswaardig.

Lieve broeders en zusters, ken gewicht toe aan wie oud is. Zorg voor de ouderen. Want in Gods ogen ben je nooit alleen een last, hoeveel jaren je leven ook telt. Wat je leeftijd ook is, voor Hem ben je altijd de moeite waard. Daarom... eer uw vader en uw moeder, opdat uw dagen verlengd worden in het land dat de Heer, uw God, u geeft.